

Спеціалізованій вченій раді Д 26.007.04
у Національній академії внутрішніх справ
(03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1).

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук **Резнік Ганни Олегівни**
на дисертацію **Лук'янчук Олени Ігорівни**
«Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним
законодавством України»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Урахування інтересів непрацездатних членів сім'ї є одним з принципів регулювання сімейних відносин, а обов'язок дітей утримувати батьків є загальновідомим інститутом сімейного права України. Не дивлячись на те, що обов'язок дітей утримувати батьків є доволі розвиненим інститутом, він має свої особливості та характеризується, зокрема, правовими та етичними проблемами, оскільки існуючі колізії та прогалини у чинному законодавстві формують неоднозначне ставлення суспільства до розглядуваного інституту. Саме тому, детальне дослідження теоретичних основ правового регулювання обов'язку дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України, а також вироблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного сімейного законодавства в розглядуваній сфері, та рекомендацій щодо практики застосування відповідних норм права є необхідним та актуальним.

Велика кількість пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства, запропонована дисертанткою, вказує на актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, оскільки наявне правове регулювання сприяє тому, що утримання дітьми своїх батьків є, швидше, випадком, а не постійною практикою. Саме тому рекомендовані авторкою зміни в СК України сприятимуть вирішенню низки проблемних питань пов'язаних із обов'язком дітей утримувати своїх батьків.

Вх. №		240	
17	01	20	10
кількість екземплярів:		9	
осн. док.		додаток	

Відтак дисертація О. І. Лук'янчук на тему «Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України», спрямована на дослідження суспільних правовідносин, що виникають в сфері правового регулювання обов'язку дітей утримувати батьків, є актуальною, а результати дослідження є цінними не лише для юридичної науки, а й для практики.

Оцінка новизни отриманих наукових результатів та їх значення для правотворчої та правозастосовної практики. Дисертація О. І. Лук'янчук на тему «Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України» є першим у науці сімейного права України комплексним дослідженням обов'язку дітей утримувати батьків.

Дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, до яких входять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Структура дисертації є логічною, а поданий матеріал викладено чітко. Наведені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими. Зміст роботи вказує, зокрема, на комплексний та системний підхід до проведеного дослідження.

Сформульовані до кожного розділу висновки та загальні висновки по дисертації є такими, що логічно впливають із змісту роботи, і свідчать про повне розв'язання у роботі поставлених завдань.

Наслідком детального аналізу законодавства, судової практики та міжнародного досвіду є доктринально нові положення та висновки.

Зокрема, викликає інтерес дослідження генези правового регулювання обов'язку дітей утримувати батьків в Україні та сучасного стану її розвитку. Вивчення наукових джерел дало можливість встановити, що в Україні інститут обов'язку щодо утримання батьків пройшов тривалий шлях становлення та досі потребує подальшого дослідження (с. 35–54 дис.).

Наукову цінність має наукове положення щодо юридичного складу, на підставі якого виникає обов'язок дітей утримувати батьків, який формують

наступні юридичні факти: а) наявність сімейно-правового статусу дочки або сина; б) досягнення дочкою або сином повноліття; в) непрацездатність та (або) немічність батьків; г) потреба батьків у матеріальній допомозі (с. 3, 23, 109 дис.).

Окреслений підхід є цілком обґрунтованим та таким, що дозволив сформулювати інші висновки відповідно до заявленого предмету дослідження.

Дисертанткою розглянуто теоретичні підходи до визначення таких понять як «утримання» та «аліменти». Обґрунтовано, що поняття «утримання» на відміну від поняття «аліменти» є більш ширшим (с. 3 дис.).

Переконливим видається визначення, що утримання непрацездатних батьків може виражатися як у наданні матеріальної допомоги, так і виконанні інших дій, спрямованих на забезпечення життєво необхідних потреб батьків. Поведінка дітей щодо обрання способу утримання своїх батьків у такому випадку є альтернативною і проявляється не лише в наданні грошового забезпечення. Здебільшого у такий спосіб утримання здійснюється без примусу, з власної ініціативи дітей (с. 23 дис.).

Аліментами на батьків пропонується розглядати грошову суму у вигляді періодичних платежів, що сплачуються дітьми на утримання батьків у визначених законом випадках на підставі закону або договору (с. 165 дис.).

Цікавою є авторська позиція щодо розуміння додаткових витрат на батьків, як витрат, які викликані тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю та мають чітке цільове призначення, наприклад, на придбання ліків, інвалідного візка, ходунків, протезування, оперування тощо (с. 165 дис.).

Серед результатів дослідження, які визначають наукову новизну слід відзначити позицію щодо того, що обов'язок дітей утримувати батьків полягає у добровільному або примусовому забезпеченні повнолітніми дітьми своїх непрацездатних батьків матеріальними та (або) грошовими ресурсами для задоволення їхніх життєво необхідних потреб та створення умов для їхньої нормальної життєдіяльності (с. 22–23 дис.).

Слід погодитись із висновком про те, що під добровільним виконанням аліментного обов'язку слід розуміти добровільне утримання, яке надають члени сім'ї один одному за нормальних сімейних стосунків, або у випадку, коли в сім'ї

слабшають сімейні відносини в результаті розірвання шлюбу чи певних негараздів, і аліментнозобов'язана особа надає необхідні кошти уповноваженій особі за власною ініціативою (с. 113 дис.). При цьому, дисертанткою встановлено, що за відсутності добровільного надання утримання батькам, останні мають право звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів на таке утримання, а також вимагати відшкодування додаткових витрат на їх догляд та лікування (с. 132 дис.).

Особливої уваги заслуговує пропозиція поширити дію обов'язку дітей утримувати батьків на осіб, які перебувають у стані немічності (с. 5, 22 дис.).

Цікавою є авторська позиція щодо проведеної диференціації між обов'язком дітей піклуватися про батьків та обов'язком дітей брати участь у додаткових витратах на батьків. Дисертанткою встановлено, що обов'язок дітей піклуватися про батьків носить особистий немайновий характер, водночас обов'язок брати участь у додаткових витратах на батьків полягає в понесенні матеріальних витрат, зокрема на придбання ліків, медичної техніки, проведення операційного втручання, встановлення протезів тощо (с. 23, 169 дис.).

Окремо слід звернути увагу та підтримати низку пропозицій О. І. Лук'янчук щодо удосконалення правового регулювання обов'язку дітей утримувати батьків, а саме нею пропонується:

- частину 2 ст. 172 СК України доповнити абзацом другим такого змісту:

«Немічною вважається особа, яка в силу свого похилого віку, тяжкої хвороби або каліцтва, не може самостійно забезпечувати умови свого життя, потребує стороннього догляду, допомоги та піклування»;

- статтю 202 доповнити частиною другою та третьою такого змісту:

«2. Непрацездатними батьками слід вважати тих, які досягли пенсійного віку, встановленого законом, є особами з інвалідністю або за станом здоров'я перебувають у безпорадному стані.

3. Батьки є такими, що потребують матеріальної допомоги, якщо пенсія, доходи від використання їх майна, інші доходи не забезпечують їм прожиткового мінімуму, встановленого законом або в зв'язку з особливими потребами – їх місячні витрати перевищують розмір сукупного місячного доходу»;

– у статті 203 частину першу викласти у такій редакції:

«1. Дочка, син крім сплати аліментів на утримання, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю»;

– у статті 75 частину третю та четверту викласти в наступній редакції:

«3. Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, є особою з інвалідністю I, II чи III групи або за станом здоров'я перебуває у безпорадному стані (с. 169–170 дис.).

Загалом, положення, що винесені на захист (с. 22–24 дис.), логічно структуровані, містять елементи наукової новизни та в цілому відповідають вимогам щодо кандидатської дисертації зі спеціальності, за якою робота подана до захисту.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Основні положення, рекомендації та висновки є логічними, обґрунтованими та повністю відповідають об'єкту, предмету й меті дослідження (с. 19–20 дис.).

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які дозволили О. І. Лук'янчук вирішити поставлені завдання та дійти обґрунтованих висновків (с. 20–21 дис.).

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Лук'янчук Олени Ігорівни підтверджується проведенням аналізом значної кількості наукових вітчизняних та зарубіжних джерел із представленої теми, а також нормативно-правових актів та матеріалів судової практики, що дозволило сформулювати висновки та наукові положення, наділені ознаками новизни, та практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення законодавства.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у публікаціях автора. Основні положення та висновки дисертації викладено в дев'яти публікаціях, у тому числі у чотирьох статтях у наукових фахових виданнях України, одній статті в науковому

періодичному виданні іншої держави, чотирьох тезах доповідей на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату повною мірою відображає структуру, хід дослідження, основні положення і висновки підготовленої автором дисертації. Автореферат не містить положень, що не увійшли до основного змісту дисертації.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає у розробці нових підходів у правовому регулюванні відносин що виникають в сфері регулювання відносин, пов'язаних із обов'язком дітей утримувати батьків.

Висновки та пропозиції, що містяться у дисертації можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у законотворчій діяльності, у правозастосовній діяльності, у навчально-методичній роботі, що підтверджується відповідними актами впровадження результатів дисертаційного дослідження.

Окремі положення дисертації можуть бути корисними в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне та сімейне право», «Сімейне право», «Актуальні проблеми сімейного права»; у підготовці підручників і навчальних посібників; при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з указаних дисциплін.

Дискусійні положення та зауваження. В цілому, позитивно оцінюючи проведене наукове дослідження О. І. Лук'янчук «Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України» в порядку наукової дискусії, видається доречним звернути увагу автора дисертації на окремі дискусійні положення, аргументацію яких варто уточнити або посилити у процесі публічного захисту:

І. Дисертантка ретельно проаналізувала правове регулювання відносин, що виникають з обов'язку дітей утримувати батьків за сімейним законодавством різних зарубіжних країнах, та провела порівняльний аналіз відповідного законодавства (с. 35–54 дис.). Дослідивши загальні аспекти правовідносин з утримання непрацездатних батьків в різних правових системах, а також особливості правового регулювання розглядуваних правовідносин, було б доцільно використати отримані

висновки для визначення перспективи удосконалення вітчизняного законодавства, шляхом внесення відповідних змін.

2. Дисертантка констатує, що норми СК України, що регулюють обов'язок щодо утримання непрацездатних батьків, наділяють останніх можливістю лише особисто звернутися до суду за відновленням свого порушеного права (с. 26 дис.). При цьому, досліджуючи питання міжнародного досвіду утримання батьків, дисертантка дійшла висновку, що в таких країнах, як США та Німеччина, передбачається право звернення до суду третіх осіб за компенсацією витрат, які були ними понесені в ході догляду та піклування за непрацездатними людьми на підставі закону, що регулює обов'язок дітей утримувати своїх батьків, тобто пред'явивши позов до повнолітніх дітей осіб, за якими здійснювався догляд та піклування (с. 62–64 дис.). Однак, дисертанткою не висловлено власної позиції відносно необхідності чи навпаки недоцільності запозичення даної міжнародної практики в українське законодавство.

3. На с. 103 дисертації, розглядаючи одну з підстав звільнення від обов'язку утримувати матір, батька та обов'язку брати участь у додаткових витратах, а саме несплату батьками у свій час аліментів на утримання дитини, що призвело до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки, та яка не є погашеною на момент прийняття судом рішення, дисертантка зазначає, що «виходячи з того, що однією з підстав для задоволення позовних вимог про сплату аліментів на утримання батьків є їх потреба в матеріальній допомозі, можна спрогнозувати, що при сплаті останніми своєї заборгованості аліментів на утримання дітей на стадії розгляду справи в суді або незадовго до пред'явлення позову щодо свого утримання, виникатиме колізія правових підстав для настання юридичних наслідків, адже це має бути розцінено судом як достатній рівень забезпечуваності батьків, які не потребують матеріальної допомоги». В даному випадку не можна категорично стверджувати, що таке погашення заборгованості навіть на стадії розгляду справи про сплату аліментів на утримання батьків в суді повинно визнаватися судом як достатній рівень забезпечуваності батьків. З огляду на ст. 75 СК України, яка має бути застосована за

аналогією до справ про стягнення аліментів на батьків визначено, що особа може бути визнана такою, що потребує матеріальної допомоги, якщо її сукупний дохід не забезпечує їй прожиткового мінімуму, встановленого законом. Тож, сума коштів, сплачена на стадії розгляду справи на рахунок погашення попередньої заборгованості батька, матері по аліментах на дитину може і не бути у батька, матері на регулярній основі, приміром, це можуть бути їх особисті заощадження.

4. Дискусійною і такою, що потребує додаткового обґрунтування, є позиція про те, що обов'язок з понесення витрат на догляд та лікування тяжко хворих, батьків з інвалідністю, відповідно до ст. 206 СК України розповсюджується як на дітей, які не досягли повноліття (с. 24 дис.). Дисертантка зазначає, що суд може стягнути з дитини (неповнолітньої) витрати, пов'язані з лікуванням та доглядом за матір'ю, батьком не лише за умови їх непрацездатності, адже тяжка хвороба може і не супроводжуватися станом непрацездатності. Кошти, що стягуватимуться з дитини, мають строго цільове призначення – покриття витрат, пов'язаних з доглядом за батьками та їхнім лікуванням (с. 163, 168 дис.). По-перше, слід виходити з того, що законодавством не передбачений механізм стягнення за рішенням суду витрат на догляд та лікування батьків з неповнолітньої особи, навіть у виняткових випадках. По-друге, слід пам'ятати, що із отриманням особою повної цивільної дієздатності до досягнення повноліття не втрачається статус дитини.

Разом із тим, вказані зауваження загалом носять дискусійний характер і не применшують наукового та практичного значення основної змістовної частини дисертації, а також наведених у ньому висновків та пропозицій.

Викладене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження «Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України» виконано на належному науковому рівні та є самостійним, завершеним дослідженням, що повною мірою відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р.; № 1159 від 30.12.2015 р.; № 567 від 27.07.2016 р.; № 943 від 20.11.2019 р.), а його авторка Лук'янчук Олена Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук,
начальник відділу забезпечення функцій
мережі центрів підтримання технологій
Державного підприємства
«Український інститут інтелектуальної власності»

Г. О. Резнік

ПІДПИС Г.О.Резнік
ЗАСВІДЧУЮ

*Нач. Відділу маркетингу
Державного підприємства
«Український інститут
інтелектуальної власності»
Корнісина*